

Tribunal u Hagu

POGLED IZ HAGA: KANCELARIJA HAŠKOG TRIBUNALA U BEOGRADU

Činjenice o Foči

“Ono što dokazi pokazuju je da su muslimanske žene i devojke, majke i kćeri zajedno, lišene i poslednjih ostataka ljudskog dostojanstva”. Jedan od najvažnijih aspekata suđenja u predmetu Kunarac i drugi jeste to što je po prvi put pred jednim međunarodnim sudom, seksualno porobljavanje kažnjeno kao zločin protiv čovečnosti

Dana 22. februara 2001, Dragoljub Kunarac, Radomir Kovač i Zoran Vuković dovedeni su u Sudnicu I Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju kako bi čuli izricanje presude u postupku koji se vodio protiv njih. Sva trojica bili su optuženi, između ostalog, za mučenje i silovanje. Predsedavajući sudija pročitao je sažetak osuđujuće presude, u kojem se, između ostalog, navodi sledeće:

“...Ono što dokazi pokazuju jeste da su pripadnici oružanih snaga bosanskih Srba silovanje koristili kao instrument terora. Taj im je instrument stajao na raspolaganju da ga primene kada i protiv koga su hteli.

Ono što dokazi pokazuju jeste da su srpske snage mogle da uspostave i da vode zarobljenički centar za mnoštvo muslimanskih žena, kao što je to bila sportska dvorana "Partizan" nadomak zgrade opštinske policije u Foči, odakle su žene i mlade devojke redovno odvođene na druge lokacije radi silovanja.

Ono što dokazi pokazuju jeste da se vlasti, kao što je lokalna policija nad kojom su kontrolu preuzeli Srbi, nisu obazirale na patnje žrtava, iako je trebalo da im pruže zaštitu. Umesto toga, vlasti su pomagale u stražarenju nad ženama te su se čak uključivale u njihovo maltretiranje kada bi im se žene obratile za pomoć protiv svojih ugnjetavača.

Šta su dokazi tačno pokazali?

Dokazi su živo opisali teror nad muslimanskim stanovništvom u Foči, pri čemu je posebna pažnja posvećena ženama.

Neke od tih žena zapravo to još nisu ni bile – po svim standardima, one bi se mogle nazvati devojka ili devojčica. Uzmite u obzir priču o “AB”, dvanaestogodišnjoj devojčici iz Foče. Dana 3. septembra 1992, “AB” je s drugim devojka izdvojena iz grupe žena koje su bile zarobljene u sportskoj dvorani “Partizan”. Te su žene bile na putu za Goražde, gde je trebalo da budu razmenjene. Tokom tog putovanja, “AB” je izvedena iz autobusa, odvojena od svoje majke koja je takođe bila u autobusu, i odvedena u jednu kuću gde je podvrgnuta višestrukim silovanjima tokom perioda od nekoliko meseci. Ta kuća, koju su držali vojnici koji su bili deo vojske bosanskih Srba (VRS), postala je jedna od najzloglašenijih kuća u Foči, u kojoj su devojke i žene bile zarobljene i silovane. Osim toga, bile su prisiljene da obavljaju kućne poslove kao što su pranje, kuvanje, pranje veša i čišćenje. Svaki od vojnika koji su bili tamo prisvojio je po jednu devojku za sebe i te su devojke bile njihovo ‘vlasništvo’ za svo vreme dok su tamo bile zarobljene. Žrtve su višestruko silovane, seksualno zlostavljane i često premlaćivane. Za vreme dok je držana u toj kući, “AB” je odvođena i na druge lokacije, gde je protiv volje bila zatvorena i po deset dana i gde su je silovale grupe srpskih vojnika. Na kraju, devojke su odvedene u kuću izvesnog Drageca, koji ih je iznajmljivao kao prostitutke drugim vojnicima i drugim ljudima. Na kraju, “AB” je prodana jednom muškarcu za 200 nemačkih maraka. Od tada nikad više nije viđena. Njenu priču ispričala je jedna druga devojka koja je bila zarobljena sa njom i koja je svedočila pred Tribunalom na suđenju Kunarcu, Kovaču i Vukoviću.

Nažalost, priča o “AB” nije i jedina. Prema izveštaju organizacije Human Rights Watch iz 1998. godine, tokom 1992. i 1993. “mnoge žene nesrpkog porekla su držane u logorima u kojima su vršena silovanja širom opštine Foča, gde su bile sistematski seksualno zlostavljane.”

Kampanja rasprostranjenog terora

Foča je gradić smešten na jugoistoku Bosne i događaji koji su se tu desili od početka 1992. do sredine 1993. mogu se dovesti u vezu sa širom slikom događaja u Bosni i Hercegovini i sa ciljevima vođstva bosanskih Srba. Foča je imala posebnu stratešku važnost za celokupni cilj ujedinjavanja srpskih zemalja zbog toga što graniči s Crnom Gorom. Ona se nalazi na raskršnici puteva koji vode do Sarajeva, Pala i dalje do mora. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine, opština Foča je pre rata imala oko 40.513

stanovnika, od kojih su 52 procenta bili Muslimani. Na kraju sukoba ostalo je samo desetak Muslimana. Metod koji je korišćen za ostvarenje tog cilja sastojao se uglavnom od progona terorom. Zato ne iznenađuje što je Tribunal podigao nekoliko optužnica u vezi sa događajima u Foči, dok su se dva predmeta konkretno bavila kampanjom rasprostranjenog progona: prvi je predmet Dragoljuba Kunarca, koji je bio komandant izviđačke jedinice vojske bosanskih Srba, i Radomira Kovača i Zorana Vukovića, koji su bili zamjenici komandanta vojne policije vojske bosanskih Srba i pripadnici paravojne jedinice u Foči. Drugi predmet, koji je okončan, odnosi se na Milorada Krnojelca, koji je bio upravnik "Kazneno-popravnog doma" (KP Dom), nekadašnjeg zatvora u Foči. Događaji u ovom području takođe imaju veliki značaj i u optužnicama protiv Slobodana Miloševića, Momčila Krajišnika, Biljane Plavšić i Radovana Karadžića. Predmet Radovana Stankovića, koji je nedavno prosleđen Veću za ratne zločine u Sarajevu, takođe sadrži konkretne optužbe za porobljavanje i silovanje muslimanskih žena. Na kraju, optužnice su takođe podignute protiv Gojka Jankovića, čiji predmet treba biti prosleđen Bosni i Hercegovini, i Dragana Zelenovića, kojeg su vlasti Ruske Federacije uhapsile u septembru i koji treba da bude prebačen u Hag.

Konkretno, na suđenju Dragoljubu Kunarcu, Radomiru Kovaču i Zoranu Vukoviću utvrđeno je da su jedna od meta kampanje terora, osim muslimanskih oružanih snaga, bili civili Muslimani i, u ovom predmetu, posebno muslimanske žene. Na ovom suđenju, MKSJ je utvrdio da su snage bosanskih Srba koristile silovanje kao instrument terora:

"Ono što dokazi pokazuju je da su muslimanske žene i devojke, majke i kćeri zajedno, lišene i poslednjih ostataka ljudskog dostojanstva, žene i devojke prema kojima se postupalo kao prema svojini, kao da su stvari kojima slobodno raspolažu srpske okupacijske snage - odnosno konkretnije - koje skaču na svaki mig trojice optuženih."

Suđenje nije bilo o tome ko je počeo rat ili šta se dešavalo u Foči pre sredine aprila 1992. Tužilaštvo i odbrana su se složili oko činjenice da su posle 17. aprila 1992. srpske vlasti imale kontrolu nad Fočom. Ono što je ovo suđenje utvrdilo jeste da su, nakon preuzimanja kontrole, srpske snage sprovodile kampanju progona.

Prve istrage

Događaje koji su se desili u Foči tokom sukoba istraživali su mnogi međunarodni posmatrači još pre nego što je osnovan MKSJ. "Komisija eksperata" napisala je svoj Završni izveštaj u maju 1994. U tom izveštaju, Komisija daje neke podatke o događajima koji su se desili u Foči počev od aprila 1992, uključujući bombardovanje i etničko čišćenje sela, maltretiranje i mučenje u zatočeničkim objektima, pogubljenja, silovanje i postojanje nekoliko masovnih grobnica. U tom izveštaju navode se neki bosanski Srbi iz tog kraja kao počinioци tih zločina. Taj materijal je predat Tribunalu.

Tribunal je takođe dobio materijal od raznih međunarodnih humanitarnih i nevladinih organizacija koje su radile s izbeglicama i ljudima koji su napustili Bosnu i Hercegovinu. Jedan deo tog materijala uključuje detaljne informacije o žrtvama, opise događaja, uključujući razne vrste zločina, napada, ubijanja i silovanja, kao i imena nekih počinilaca tih zločina.

Tokom istrage, Tribunal je takođe dobio opširan materijal od vlasti Bosne i Hercegovine u kojem se navode detalji zločina i potencijalni svedoci.

Pre 1996. godine, Tužilaštvo nije imalo pristup području Foče, pa se zbog toga prvobitna istraga sastojala uglavnom od pregleda informacija koje su pružene Tribunalu i razgovora sa onim svedocima do kojih su istražitelji mogli da dođu. Takođe su činjeni napor da se dođe u kontakt sa svedocima Srbima kako bi se dobili detalji o tim zločinima. Međutim, s te strane nije bilo nikakve saradnje.

Što se tiče područja Foče, neki Bošnjaci i Hrvati koji su bili isterani ili razmenjeni, razgovarali su sa bosanskim vlastima i raznim nevladinim organizacijama i opisali događaje u Foči i okolnim selima u periodu od početka 1992. do kraja 1993. Evidencija o ovim intervjuima takođe je predata Tužilaštvu.

Kako bi utvrdilo da li su te informacije tačne, Tužilaštvo je formiralo tim koji se sastojao od pravnika, istražitelja, analitičara i prevodilaca. Tim je imao zadatak da utvrdi koji su se zločini desili u Foči, kao i identitet osoba za koje se veruje da su odgovorne za te zločine. Na samom početku, tim se usredsredio

	DRAGOLJUB KUNARAC Osuđen zbog mučenja, silovanja i porobljavanja Rođen 15. maja 1960. u Foči, Republika Bosna i Hercegovina. Komandant specijalne jedinice za izviđanje Vojske bosanskih Srba od juna 1992. do februara 1993. Presuda Pretnosnog suda: 22.2.2001, 28 godina zatvora. Presuda Žalbennog suda: 12.6.2002, presuda Raspravnog suda potvrđena. Posleden u Hrvatsku na izdržavanje kazne 12.12.2002.
	RADOMIR KOVAC Osuđen zbog porobljavanja, silovanja i povera ličnog dostojanstva žrtava Rođen 31. marta 1961. u Foči, Republika Bosna i Hercegovina. Jedan od zamjenika komandanta vojne policije i vođa paravojnih jedinica u Foči. Presuda Pretnosnog suda: 22.2.2001, 28 godina zatvora. Presuda Žalbennog suda: 12.6.2002, potvrđena presuda Pretnosnog suda. Posleden u Hrvatsku na izdržavanje kazne 28.11.2002.
	ZORAN VUKOVIĆ Osuđen zbog mučenja, silovanja i porobljavanja Rođen 6. septembra 1955. u Bratunju, opština Foča, Republika Bosna i Hercegovina. Zamjenik komandanta vojne policije i vođa paravojnih jedinica u Foči. Presuda Pretnosnog suda: 22.2.2001, 32 godina zatvora. Presuda Žalbennog suda: 12.6.2002, potvrđena presuda Pretnosnog suda. Posleden u Hrvatsku na izdržavanje kazne 28.11.2002.

na grupna silovanja koja su uključivala nekoliko žrtava i nekoliko počinilaca. Pošto su istrage počele nekoliko godina nakon što su ti zločini počinjeni, bilo je jasno da će se one oslanjati na izjave svedoka. Razgovori su obavljani sa svedocima iz Foče i okolnih sela i opština, i već u tim prvim razgovorima pojavila su se imena Dragoljuba Kunarca, Radomira Kovača i Zorana Vukovića.

Utvrđivanje identiteta počinilaca

Utvrđivanje identiteta počinilaca bio je težak zadatak. Nekim ženama je bilo relativno lako identifikovati počinioce, jer su neki od počinilaca živeli na tom području i žrtve su ih poznavale pre rata. Za mnoge žene i devojke, međutim, taj zadatak je bio mnogo teži. One nisu od ranije poznavale počinioce i po prvi put su ih videli tokom napastvovanja. Neke su čule kako počinioce zovu nadimkom, a neke ni to. U takvim slučajevima, identitet počinioce mogao se utvrditi prema mestu gde je zločin počinjen, prema fizičkom opisu počinioce ili prema tome ko je još bio prisutan kada su se zločini desili. U sudnici je od svakog svedoka zatraženo da sudijama pokaže počinioce, kao što se može videti iz sledećeg razgovora između tužioca i svedokinje "87":

P. Da li biste danas mogli prepoznati Žagu Kunarca?

O. Možda.

P. Pogledajte, molim vas, uokolo po sudnici i recite nam da li ga vidite.

O. Da.

P. Recite nam, molim vas, gde sedi i opišite kako je obučen.

O. Sjedi na lijevoj strani, i drugi je čovjek tamo. Mislim da ima tamnoplavi sako, bijelu košulju. Ima kravatu s nečim crvenkastim na njoj, nešto tako.

O. Molim da u zapisnik uđe da je svedokinja identifikovala optuženog Dragoljuba Kunarca.

Iako je Kunarac svedočeći u sudnici tvrdio da, ne samo da nije silovao svedokinju "87" već da je želeo da joj pomogne, Pretresno veće je utvrdilo da je Kunarac identifikovan van razumne sumnje i nije prihvatio da njegovo svedočenje može biti tačno.

Među dokaznim materijalom koji je korišćen kako bi se utvrdila istinitost onoga što su svedoci govorili bile su i fotografije glavnih lokacija na kojima su se zločini desili. Od svakog svedoka koji je pozvan da svedoči zatraženo je da potvrdi da su upravo to ta mesta o kojima su govorili. U nekim slučajevima, svedokinje su mogle pokazati određene prostorije u zgradi gde su bile silovane, čime su njihova svedočenja nanovo potvrđena. Naravno, druga strana je imala priliku da svedoke unakrsno ispita u sudnici i, iako su mnogim svedocima u ovom predmetu date zaštitne mere, svi učesnici u postupku u sudnici – sudije, optužba, odbrana i optuženi, su znali pravi identitet svedoka.

Napad na civilno stanovništvo

Pretresno veće se uverilo van razumne sumnje da su srpske snage izvršile napad širokih razmera uperen protiv muslimanskog civilnog stanovništva na području Foče, Gacka i Kalinovika. Kad su se gradovi i sela potpuno našli u njihovim rukama, srpske snage - vojska, policija, paravojne jedinice, a ponekad čak i srpski seljani - koristili su isti obrazac ponašanja: muslimanske kuće i stanove sistematski su pljačkali ili spaljivali, muslimanske seljane kupili i zarobljavali, a koji put ih pritom tukli ili ubijali. Muškarce i žene su razdvajali, a mnoge muškarce zatvorili u zatvoru KP Dom.

Suđenje u predmetu Krnojelac konkretno se bavilo KP domom. Za vreme dok su bili u tom objektu, muškarci su bili podvrgnuti dugotrajnom zatočenju, koje je bilo bez opravdanja. Neki su bili teško maltretirani kada su zarobljeni, neki su ubijeni na licu mesta, često u prisustvu svojih porodica, ili tako da su njihove porodice to mogle čuti. Među zarobljenicima je bilo mladih i starih, bolesnih, ranjenih, invalida i fizički i psihički poremećenih osoba.

Ujutro 3. jula 1992, Srbi u kamuflažnim uniformama napali su sela Trošanjski i Mješajski i nekoliko muškaraca i žena je ubijeno iz vatrenog oružja dok su pokušavali da pobjegnu. Preostale žene i deca su zarobljeni i odvedeni peške u Buk Bijelu, bivše gradilište hidrocentrale, koje je korišćeno kao objekat za zarobljavanje. Odatle su autobusima prebacivani u srednjoškolski centar u Foči, gde su zatvoreni. Neki su kasnije odvedeni na druga mesta u Foči ili u okolini, kao što je sportska dvorana "Partizan", nadomak policijske stanice, ili u privatne kuće u Miljevini i Trnovačama. Tamo bi našli žene i devojke iz druge dve opštine. Na svim ovim mestima teror je poprimio drugu, veoma ličnu, dimenziju. Dok su tamo bili zarobljeni, pod izgovorom da ih treba ispitati, srpski vojnici su silovali jedan broj žena i devojčica. Tokom svedočenja o jednom drugom incidentu, svedokinja "50" je rekla da ju je Zoran Vuković silovao dok je bila zarobljena u Buk Bijeloj. Za vreme njenog kasnijeg zatočenja u sportkoj dvorani Partizan, Pretresno veće je utvrdilo da su negde sredinom jula 1992. Zoran Vuković i još jedan vojnik došli da je traže. Vuković ju je odveo u jedan stan gde ju je primorao na polni odnos, potpuno svestan činjenice da ona na to ne pristaje. Pretresno veće je takođe konstatovalo da je prilikom tog incidenta Zoran Vuković silovao svedokinju "50" po drugi put u roku od dve nedelje. Veće je zaključilo da je on znao za njenu situaciju,

odnosno da je ona Muslimanka, izbeglica, jer ju je video u Buk Bijeloj, a bio je svestan i činjenice da je tada imala oko 16 godina jer joj je rekao da je približno istih godina kao i njegova ćerka.

Fond za humanitarno pravo u saradnji sa Međunarodnim Krivičnim Sudom za bivšu Jugoslaviju organizuje 28. januara 2006. godine konferenciju na kojoj će predstavnici MKSJ-a govoriti o svom radu na procesuiranju ratnih zločina počinjenim u regionu Foče, a takođe će i žrtve govoriti o svojim iskustvima. Za dodatne informacije o ovom događaju možete kontaktirati Fond za humanitarno pravo na: office@hlc.org.yu

The Humanitarian Law Center in cooperation with the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia is holding a conference on 28 January 2006 in Belgrade where Tribunal representatives will talk about its work in prosecuting and trying crimes committed in Foča, and victims will talk about their experiences. For further information on the event, please contact office@hlc.org.yu.

Centri za protivpravno zatvaranje

Sportska dvorana "Partizan" služila je za zatvaranje jednog broja žena i devojčica tokom druge polovine 1992. Uslovi su bili okrutni, hrana je bila oskudna i nisu je dobijali redovno, nije bilo higijenskih uslova, niti lekarske njege. Za vreme dok su žene tamo bile zatvorene, okolo su obilazili naoružani stražari koji su bili podređeni tadašnjem načelniku Sekretarijata unutrašnjih poslova (SUP) Draganu Gagoviću. Sportska dvorana "Partizan" nalazi se blizu SUP-a i zgrade opštine, i ljudi koji su radili u SUP-u lako su mogli videti šta se događa u sportskoj dvorani "Partizan". Ono što dokazi pokazuju jeste da se vlasti koje su trebale štititi žrtve, kao što je lokalna policija nad kojom su kontrolu preuzeli Srbi, nisu obazirale na njihove patnje. Umesto toga, vlasti su pomagale u stražarenju nad ženama i čak su se uključivale u njihovo maltretiranje kada bi im se žene obratile za pomoć.

Porobljavanje

Jedan od najvažnijih aspekata suđenja u predmetu Kunarac i drugi jeste to što je po prvi put pred jednim međunarodnim sudom, seksualno porobljavanje kažnjeno kao zločin protiv čovečnosti. Naravno, u presudi se prihvata da samo zatočenje i držanje neke osobe u zarobljeništvu obično ne predstavlja porobljavanje. Međutim, veće je utvrdilo da u slučaju žena koje su držane u zatočeništvu u Foči i okolini, postoji element porobljavanja, odnosno "kontrola nad nečijim kretanjem, kontrola fizičke okoline, psihološka kontrola, mere preduzete za sprečavanje ili ometanje bekstva, sila, pretnja silom ili prinuda, trajanje, ostvarivanje prava na ekskluzivnost, podvrgavanje okrutnom postupanju i zlostavljanju, kontrola nad seksualnošću i prisilni rad."

Na primer, odmah nakon što su žene stigle u sportsku dvoranu, dolazili su naoružani stražari, često u grupama od po trojice ili četvorice, i nasilno odvodili žene i devojčice u kuće, stanove i hotel "Zelengoru" kako bi ih napastvovali i silovali. To se događalo dugotrajno i dosledno, a žrtve su bile seksualno zlostavljane dan i noć tokom trajnog procesa. Svu strahotu tog neprestanog zlostavljanja najbolje opisuju jedna od žrtava u svom svedočenju pred Tribunalom 4. aprila 2000:

P. I šta bi vojnici radili kad bi došli u tu kuću?

O. Obično bi izabrali jednu od djevojaka i odveli je na drugi sprat.

P. Koliko dugo su vas držali u Karamanovoj kući?

O. Ne sjećam se tačno. Mjesec i po, možda dva mjeseca, mada nisam sasvim sigurna.

P. Šta vam se dešavalo tokom tog vremena koje ste proveli tamo?

O. Mene, kao i sve ostale djevojke u Karamanovoj kući, silovali su srpski vojnici. Mislim da su poslije izvjesnog vremena dovedene još dvije djevojke ili možda tri. Ali, u svakom slučaju, sve su bile silovane, bilo svake noći ili svake druge noći. Često.

P. Da li može izbrojati koliko puta su vas silovali u Karamanovoj kući?

O. Mislim da to nije moguće.

Tokom suđenja, odbrana je tvrdila da nije bilo porobljavanja jer su žrtve u svom svedočenju izjavile da su imale slobodu kretanja, unutar i izvan stana, i da su, prema tome, mogle pobeći ili pokušati da promene svoju situaciju. Optuženi Kovač je tvrdio da je svedokinja "87" zapravo s njim bila u ljubavnoj vezi. Pretresno veće je odbacilo ovakvu odbranu. Odnos između svedokinje 87 i Kovača okarakterisalo je na sledeći način: "Veza između svedokinje 87 i Kovača nije bio ljubavni odnos, kao što je odbrana sugerisala, već surovi oportunizam od strane Kovača, konstantno zlostavljanje i dominacija nad devojkom koja je u to vreme imala samo 15 godina."

Silovanje kao instrument terora

Prilikom donošenja odluke, Pretresno veće je prvo razmotrilo širi kontekst onoga što se događalo u Foči, pre nego što se koncentrisalo na dela i propuste optuženih, kako bi utvrdilo njihovu individualnu, direktnu odgovornost i odgovornost nadređenog. O suđenju u predmetu Kunarac i drugi ponekad se govori kao o "predmetu logora za silovanje" jer je to suđenje u kojem je Tribunal izrekao prvu osuđujuću presudu za silovanje kao zločin protiv čovečnosti. To se suđenje navodi kao primer sistematskog silovanja žena druge nacionalnosti, koje se koristilo kao "sredstvo za ratovanje". Prilikom čitanja sažetka presude, sudija Mumba rekla je sledeće: "Reći da se sistematsko silovanje koristilo kao "sredstvo za ratovanje" donekle može dovesti u zabludu. Moglo bi se pomisliti da je oružanim snagama bosanskih Srba naređeno da u okviru svojih borbenih aktivnosti u širem smislu reči siluju muslimanske žene. Pretresnom veću nisu predloženi dovoljni dokazi da bi se došlo do takvog nalaza. Ono što dokazi pokazuju jeste da su pripadnici oružanih snaga bosanskih Srba silovanje koristili kao instrument terora. Taj im je instrument stajao na raspolaganju da ga primene kada i protiv koga su hteli."

Osim toga, dokazi su pokazali da su srpske snage mogle uspostaviti i voditi zatočenički centar za mnoštvo muslimanskih žena, odakle su žene i mlade devojkice redovno odvođene na druge lokacije radi silovanja. S obzirom na ono što se desilo u njihovim selima gde su im muževi, braća i stričevi pobijeni, kuće zapaljene, a imovina oduzeta, svedokinje i žrtve su imale svaki razlog da veruju da je otpor beskoristan. Kao što je optužba u svojoj završnoj reči i rekla:

Setićete se reakcije svedokinje 95 kada ju je čak optužba pitala da li je seksualni kontakt bio protiv njene volje. Odgovorila je s primerenin besom: "Molim vas, gospođo, ako tokom perioda od 40 dana imate seksualne odnose ... s nekoliko osoba, zar stvarno mislite da je to vašom voljom?"

Uporno negiranje zločina u Foči

I pored činjenice da je u suđenju u predmetu Kunarac i drugi dokazano van razumne sumnje da su pripadnici oružanih snaga bosanskih Srba koristili silovanje kao instrument terora i da su optuženi Dragoljub Kunarac, Radomir Kovač i Zoran Vuković odigrali aktivnu ulogu u toj kampanji, neki i dalje onima koji su patili uskraćuju pravo na dostojan spomenik. U oktobru 2004. godine, članice udruženja "Žena-žrtva rata" pokušale su položiti spomen ploču ispred sportske dvorane "Partizan" kao sećanje na strašne zločine koji su se tu dogodili. Stotine protestanata bosanskih Srba sprečili su ih u tome.

Ovo je jako uznemirujuće. Sudije Tribunala utvrdile su van razumne sumnje da je svrha srpske kampanje u Foči bila, između ostalog, "da se područje Foče očisti od Muslimana". Veće je s ozbiljnošću konstatovalo da je "u tome, kampanja bila uspešna. Očišćeno je čak i ime grada. Foča je preimenovana u Srbijne i sada se nalazi na teritoriji Republike Srpske. U Srbiju danas jedva da ima Muslimana. Jedna od meta te kampanje, osim muslimanskih oružanih snaga, bili su civili Muslimani. U ovom predmetu to su posebno bile muslimanske žene. Metoda koja je pritom primenjena sastojala se uglavnom od progona putem terora." Tribunal je do sada osudio četiri pojedinca za direktno učešće u tim događajima. U skladu sa svojim mandatom, Tribunal može procesuirati samo mali procenat zločina koji su počinjeni na području bivše Jugoslavije. Međutim, još mnogo drugih ljudi učestvovalo je u kampanjama terora, kao što je ova sprovedena u Foči.

Svi oni treba da budu izvedeni pred domaće sudove kako bi odgovarali za zločine koje su počinili. Tek će tada žrtve moći dobiti dostojan spomenik. Tek tada će poštteni građani Foče, Srbi i drugi, konačno živeti u miru.

1 Izveštaj Human Rights Watch iz 1998, Svezak 10, br. 6 (D) Bosnia and Herzegovina "A Closed, Dark Place": Past and Present Human Rights Abuses in Foča / Bosna i Hercegovina "Zatvoreno, mračno mesto": Kršenja ljudskih prava u Foči u prošlosti i danas

2 Presuda, Tužilac protiv Kunarca i drugih, Broj predmeta: IT-96-23/1, 22. februar 2001. (dalje u tekstu: Presuda Kunarcu i drugima), par. 47.

3 Sažetak presude, Tužilac protiv Kunarca i drugih, Broj predmeta: IT-96-23/1, 22. februar 2001.

4 Završni izveštaj Komisije eksperata Ujedinjenih nacija, S/1994/674

5 Tužilac protiv Kunarca i drugih, Broj predmeta: IT-96-23/1, svedočenje zaštićenog svedoka "87" 4. aprila 2000.

6 Tužilac protiv Kunarca i drugih, Broj predmeta: IT-96-23/1, svedočenje Dragoljuba Kunarca 11. jula

2000.

7 Presuda Kunarcu i drugima, par. 658 i 661

8 Presuda Kunarcu i drugima, par. 570 i 574

9 Sažetak presude, Tužilac protiv Krnojelca, Broj predmeta: IT-97-25, 15. mart 2002.

10 Sažetak presude, Tužilac protiv Kunarca i drugih, Broj predmeta: IT-96-23/1, 22. februar 2001.

11 Presuda Kunarcu i drugima, par. 817

12 Presuda Kunarcu i drugima, par. 815

13 Sažetak presude, Tužilac protiv Kunarca i drugih, Broj predmeta: IT-96-23/1, 22. februar 2001.

14 Presuda Kunarcu i drugima, par. 542

15 Presuda Kunarcu i drugima, par. 543

16 Tužilac protiv Kunarca i drugih, Broj predmeta: IT-96-23/1, svetočenje zaštićenog svedoka "87" 4. aprila 2000.

17 Presuda Žalbenog veća, Tužilac protiv Kunarca i drugih, Broj predmeta: IT-96-23/1, 12. juni 2002, par. 108

18 Presuda Kunarcu i drugima, par. 762

19 Sažetak presude, Tužilac protiv Kunarca i drugih, Broj predmeta: IT-96-23/1, 22. februar 2001.

20 Tužilac protiv Kunarca i drugih, Broj predmeta: IT-96-23/1, završne reči optužbe, 20. novembra 2000.